

УДК 378.016:78

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Скорик Т. В.

У статті розглядається сутність комунікативної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва як інтегративної якості, яка дозволяє здійснювати професійно-педагогічну діяльність більш ефективно; визначаються необхідні комунікативні здібності вчителя, складові комунікативної компетентності та етапи розвитку комунікативної компетентності в умовах вищого навчального закладу.

Ключові слова: професійно-педагогічна діяльність, комунікативна компетентність, майбутній учитель музичного мистецтва, комунікативні здібності та якості, музичне сприймання.

В статье рассматривается коммуникативная компетентность будущего учителя музыкального искусства как интегративное качество, которое позволяет осуществлять профессиональную деятельность более эффективно; определяются необходимые качества учителя, компоненты коммуникативной компетентности и этапы развития коммуникативной компетентности в условиях высшего учебного заведения.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая деятельность, коммуникативная компетентность, будущий учитель музыкального искусства, коммуникативные способности и качества, музыкальное восприятие.

The article reveals the essence of the communicative competence of the future music teacher as an integrative quality which allows to perform professional and educational activities more effectively; teachers' main communication skills are determined, components of communicative competence and development stages of communicative competence in higher education institute.

Communicative competence is a necessary component of music teacher's professional and pedagogical competence and the basis to humanize the learning process. The issue of communication is a barrier to effective pedagogical influence of a teacher on students.

Purpose of the article is to analyze the content of communicative competence of the music teacher and to identify the main stages of its formation in higher education institute.

We consider the music teacher's communicative competence an integrative quality of personality that mediates professional and educational activities, aiming at establishing, maintaining and developing purposeful pedagogical interaction with all participants of the educational process and ensures effective use of music art in the interaction.

Music teachers use music in their activities as a means of educational influence. The process of music perception is a favorable communicative environment, as a unified emotional link between a teacher and students is formed. Music teacher's communicative competence will allow disclosing child's identity and his or her ability to create the conditions for child's self-revelation in educational and artistic environment.

Formation program of future music teachers' communicative competence consists of several stages: the development of inner self-regulation and reflection ability; development of emotional and cognitive communication; development of speech technology; development abilities to establish contacts and dialogue communication skills and reflective listening, gain the initiative in communication, management of communication.

Key words: professional and educational activities, communicative competence, future music teacher, communication skills and abilities, musical perception.

Комунікативна компетентність майбутнього вчителя – необхідна складова професійно-педагогічної компетентності вчителя музичного мистецтва, що забезпечить реалізацію професійної діяльності на високому рівні. Це також основа гуманізації процесу навчання, коли здійснення взаємодії на рівні вчитель-учні-батьки відбувається на основі рефлексії, взаєморозуміння та рівності позицій. Разом з тим, проблема комунікації є перешкодою для здійснення ефективного педагогічного впливу вчителя у навчально-виховній роботі та унеможливорює здійснення педагогічної діяльності в цілому.

Аналіз останніх досліджень. Останніми роками проблему комунікативної компетентності майбутніх учителів активно досліджують у психолого-педагогічній літературі. Так, Є. Проповорова аналізує формування комунікативної компетентності у процесі вокальної підготовки; І. Когут визначила модифіковане поняття професійно-комунікативної компетентності майбутнього вчителя як інтегративного особистісного утворення; В. Ткаченко аналізує комунікативну компетентність в аспекті складової професійної готовності вчителів музичного мистецтва. Проте існує низка невіршених проблем у площині розвитку комунікативної компетентності майбутніх учителів, зокрема: між уявленнями про достатній рівень сформованості комунікативної компетентності та реальними можливостями їх використання; нездатністю учителями-початківцями повною мірою використовувати комунікативний ресурс у вирішенні педагогічних проблем; невмінням обирати педагогічно доцільні комунікативні засоби впливу на учнів у процесі осягнення змісту музичного мистецтва тощо. Ці питання може вирішити відповідна програма формування у студентів комунікативної компетентності в процесі професійно спрямованої підготовки.

Мета статті – проаналізувати зміст комунікативної компетентності вчителя музичного мистецтва та визначити основні етапи її формування в умовах вищого навчального закладу.

У науковій літературі існують різні підходи до трактування сутності комунікативної компетентності, які детально аналізує І. Когут у дисертаційному дослідженні [2].

Фахівці школи педагогічної майстерності визначають комунікативність як інтегральну характеристику здатності педагога здійснювати професійне спілкування [3, с. 129]. В. Кан-Калик наголошує, що комунікативність містить три основні компоненти: комунікабельність, відчуття соціальної спорідненості, альтруїзм [1, с. 47]. Комунікабельність набуває значущості за умови відчуття педагогом соціальної спорідненості з оточенням, коли він об'єднується зі співрозмовником, не протиставляючи йому свій досвід, почуття, а встановлює суб'єкт-суб'єктні стосунки у взаємодії. Альтруїзм же полягає в домінанті на інтересах співрозмовника, що є ознакою професійної діалогічної взаємодії [3, с. 130–131].

Щодо комунікативної компетентності вчителя музики, то Є. Проворова розглядає її як сукупність комунікативних знань, умінь, здібностей, досвіду та мотивації, що забезпечують сприймання, розуміння, засвоєння, використання, передачу педагогічної інформації, а також уможливають ефективне управління комунікативними процесами в музично-естетичному навчанні та вихованні школярів [4, с. 7].

Ми підтримуємо означені вище позиції, і розглядаємо комунікативну компетентність вчителя музичного мистецтва як інтегративну якість особистості, яка опосередковує професійно-педагогічну діяльність, спрямовує на налагодження, підтримку та розвиток педагогічно доцільної взаємодії з усіма учасниками навчально-виховного процесу та забезпечує ефективне використання засобів музичного мистецтва у цій взаємодії.

У структурі комунікативної компетентності виділяють наступні компоненти [5, с. 27]:

- пізнавальний: пізнання партнерів по спілкуванню, знання психологічних особливостей спілкування;
- емоційний: позитивне самоставлення і налаштування на спілкування;
- поведінковий: система комунікативних умінь, здібностей та якостей особистості.

Як професійно значущі комунікативні якості вчителя можна виділити такі: товариськість та бажання спілкуватися з дітьми; стриманість та толерантність; доброзичливість та оптимізм; довіра та відкритість; педагогічний такт; емпатія та рефлексія; впевненість у собі та здатність активно впливати на інших.

Важливою умовою комунікативної компетентності є розвинуті навички професійного мовлення: техніка та культура мовлення учителя. Мовленнєві здібності є компонентом комунікативних здібностей учителя і включають вербальну пам'ять, правильний відбір мовленнєвих засобів, логічність побудови й викладу висловлювання, уміння орієнтувати мовлення на співрозмовника, високий рівень мовленнєвої антиципації (Б. Ільюк). Окрім цього, важливості набувають емоційність мовлення, вдало обраний темп, лексичне багатство та доцільність обраних невербальних засобів спілкування, які підтримують і підсилюють комунікативний вплив на співрозмовника.

Без виразного, емоційно насиченого слова вчителя про музику не можна створити відповідні умови для розвитку пізнавального інтересу до музики. Слово вчителя створює установку на сприймання музики, пробуджує інтерес до слухання, нашоухує на роздуми про неї. Проте не тільки вербальні засоби впливають на свідомість та мислення дітей, невербальне спілкування – також дієвий фактор взаємодії з учнями. Дотик, жест, міміка – засоби, що встановлюють комфортну атмосферу проведення уроків та створюють особливе поле психологічної взаємодії між вчителем та учнями. При цьому музичний твір виступає засобом комунікативної взаємодії, в якому мова музики є джерелом інформації. Сприймання музичних творів та осягнення змісту відбувається через співпереживання та співтворчість. Співпереживання – це переживання тих емоцій та почуттів, які композитор заклав у музичний твір. Співтворчість – створення художнього образу музичного твору, який має особистісний зміст для кожного слухача і може бути відмінним від авторського задуму. Процес сприймання музики – це сприятливе комунікативне середовище, оскільки створюється єдине емоційне поле між учителем та учнями, поєднуючи їх єдиною емоцією співпереживання його змісту. Коли вчитель заохочує учнів до словесної інтерпретації змісту музичного твору, тим самим він має можливість для більш глибокого пізнання і особистості дитини, оскільки у процесі інтерпретації розкриваються особистісні емоційно-пізнавальні якості кожного. Тому, сформована комунікативна компетентність у вчителя музичного мистецтва дозволить розкрити особистість дитини та її здібності, сприятиме створенню умов для самовираження та саморозкриття дитини в мистецькій діяльності.

У процесі підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва є всі передумови для ефективного формування комунікативної компетентності:

- навчально-мистецьке середовище, яке сприяє розвитку емпатійності та музичної рефлексії особистості;
- виконавська діяльність, яка розвиває навички публічного виступу та самопрезентації особистості;
- вокальна підготовка, яка розвиває найважливіші елементи техніки мовлення – дикцію, дихання, темп, тембр, ритмічність та інтонаційну виразність мовлення тощо.

Програма формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва складається із кількох етапів:

1 етап. Розвиток внутрішньої саморегуляції та здібностей до рефлексії. Він спрямований на усвідомлення власної поведінки в спілкуванні. Цьому сприяє спостереження за власними комунікативними діями, за формами самовираження інших людей, виконання вправ на релаксацію, аутотренінгові вправи настроювання на публічні виступи тощо.

2 етап. Розвиток емоційно-когнітивної сфери спілкування. Оволодіння вмінням відчувати інтелектуальні та емоційно-вольові стани партнерів педагогічної взаємодії. Для цього використовують метод спостереження за студентами та дітьми у процесі слухання музики, самоспостереження; методи аналізу та інтерпретації змісту музичних творів, художньої літератури, живопису тощо.

3 етап. Розвиток техніки мовлення, який спрямований на формування навичок вербального та невербального мовлення, уміння використовувати власний психофізичний апарат з метою педагогічного впливу на інших, обирати доцільні засоби мовлення, удосконалювати техніку мовлення.

4 етап. Розвиток здібностей до встановлення контактів, розвиток умінь діалогічного спілкування та рефлексивного слухання, здатності завоювання ініціативи у спілкуванні, управління спілкуванням. Шляхами досягнення є моделювання

спілкування, виконання спеціальних ігрових та тренінгових вправ, розробка стратегії та тактики комунікативної взаємодії.

Висновок. Комунікативна взаємодія вчителя музичного мистецтва досягається засобами музики у процесі діалогічної взаємодії вчитель-музичний твір-учні. Музичне мистецтво створює унікальні можливості для проникнення у світ переживань кожного учня і тим самим більш глибокого пізнання та розуміння особистості дитини. В цілому це сприятливе середовище для розвитку суб'єктності дитини, його індивідуальності та латентного впливу вчителя на формування і розвиток самосвідомості учня.

Перспективним є подальший пошук шляхів використання засобів музичного мистецтва у подоланні перешкод у спілкуванні, налагодженні взаєморозуміння та вихованні толерантності у сприйнятті партнерів по спілкуванню.

Література

1. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении / В. А. Кан-Калик. – М., 1987.
2. Когут І. В. Формування професійної комунікативної компетентності майбутнього вчителя : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти [Електронний ресурс] / Когут І. В. – Полтава, 2015. – Режим доступу:
<http://pnp.u.edu.ua/ua/text/disert/avtoref-kogut.pdf>. – Назва з екрана.
3. Педагогічна майстерність : підруч. / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – К. : Вища шк., 2004. – 422 с.
4. Проворова Є. М. Методичні засади формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя музики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 "Теорія та методика музичного навчання" / Проворова Є. М. – К., 2008. – 19 с.
5. Формування психолого-педагогічної компетентності викладачів : тренінг-курс для викл. ун-ту / Л. О. Савенкова, Г. М. Романова, М. В. Артюшина та ін. ; за заг. ред. Л. О. Савенкової, Г. М. Романової. – К. : КНЕУ, 2011. – 390 с.